

Bogdan Lisiak

„Historia polsko-chińskich kontaktów kulturowych w XVII wieku – na przykładzie misji jezuickich”, Jan Konior, Kraków 2013 : [recenzja]

Nurt SVD 48/1 (135), 441-443

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

Jan Konior SJ, *Historia polsko-chińskich kontaktów kulturowych w XVII wieku – na przykładzie misji jezuickich*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013, 424 s. ISBN 978-83-7767-908-1

Publikacja jest kierowana do czytelnika zainteresowanego kulturą polską, litewską i chińską w układzie komparatywnym, w zakresie jej źródeł, natury oraz przemian dokonujących się w przeszłości i współcześnie.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie polsko-chińskich kontaktów kulturowych w XVII wieku, dialogu polsko-chińskiego prowadzonego przez polskich jezuitów w Chinach, dokonującego się zgodnie z przyjętymi ramami czasowymi na przestrzeni XVII wieku. Autorowi nie chodziło tylko o zarysowanie interesujących go sylwetek Polaków, ale także o przedstawienie szczególnych motywów ich wyjazdów, posiadanych możliwości, napotykanych trudności oraz zdobywanych doświadczeń. Poczynione ustalenia jednoznacznie dowodzą, że to między innymi z ich listów, broszur oraz książek Polska i Europa czerpały swoją wiedzę o Chinach. Nie ulega wątpliwości, że przedstawione w pracy różne zakresy działalności naszych rodaków warte są podkreślenia, stanowiąc przyczynek dla ich zasług w kontaktach Europejczyków z Państwem Środka.

Zasygnalizowane w tytule pracy i przeprowadzone w jej kontekście badania koncentrują się najpierw na pokazaniu kontekstu chińskiego, z różnicami w stylu myślenia ludzi Wschodu i Zachodu, z próbą zrozumienia humanizmu chińskiego, z wprowadzeniem w kulturę chińską, przybliżeniem postaci największego nauczyciela narodu chińskiego, Konfucjusza, i roli odegranej przez niego w kształtowaniu kultury Chin, a także z zwróceniem uwagi na ważną obecność rdzennej religii Chin – taoizmu, oraz na osobę jej założyciela – Lao Tse. Nie pominięto epoki buddyjskiej oraz wpływu buddyzmu *chan* na kulturę chińską, a także refleksji na temat podjętych prób adaptacji kultury chrześcijańskiej na gruncie chińskim, co ma służyć wyrobieniu sobie lepszego pojęcia o kulturze chińskiej. Ukazano misyjny charakter zakonu, do czasu św. Franciszka Ksawerego, z instrukcjami i motywacjami wstępowania do jezuitów pierwszych Polaków, a następnie systemem szkolnictwa jezuickiego z naciskiem na polską rzeczywistość tego okresu, a także rolę i znaczenie jezuitów w rozwoju kulturalnym, naukowym i edukacyjnym Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Następn-

nie rozważania autora ukazują sylwetki polskich jezuitów: Franciszka Ksawerego, Andrzeja Rudominy, Michała Boyma, Jana Smoguleckiego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wybitnego jezuitę w XVII wieku, Adama Kochańskiego, na korespondencję z Gotfrydem Leibnizem i na ich zainteresowanie Chinami. Jest to szczególnie czas w Europie, ale i w Polsce popularnej epoki, zwanej *chinoiserie*. Podkreślony został także aspekt harmonijnej formacji zakonnej: duchowo-intelektualnej, zakładającej bycie człowiekiem wielkich pragnień, zgodnie z mottem jezuickim *Ad Maiorem Dei Gloriam*. W dalszej kolejności ukazano motywy wyjazdu zakonników i charakter ich pracy misyjnej w Chinach – w tym kontekście przywołano *Indipetae*, czyli petycje i motywacje jezuitów polskich związane z ich wyjazdem do Chin, zobrazowano ich życie i metody pracy zarówno w wymiarze duchowym, jak i apostołskim. Zarysowano też ramy prowadzonego przez nich dialogu z mandarynami i literatami chińskimi. Zwieńczenie książki stanowią rozważania poświęcone dialogowi międzykulturowemu pomiędzy Zachodem i Wschodem oraz Wschodem i Zachodem, którego pionierami w XVII wieku stali się jezuita. Całość zamyka krótki rozdział, będący „aktualizacją” nt. kształtu wymiany intelektualno-kulturowej pomiędzy Polską a Chinami, dokonującej się w XXI wieku.

Wypada zwrócić w tym miejscu uwagę, iż praca wskazuje na zachowaną korespondencję polskich jezuitów – część tej epistolarnej spuścizny Towarzystwa Jezusowego *de facto* od samego początku jego istnienia stanowiła główną formę komunikacji pomiędzy kurią generalną zakonu w Rzymie a jezuitami wysyłanymi w różne części świata. Widoczny jest w niej, oprócz naturalnego w tym kontekście wewnętrznego dialogu jezuickiego, również dialog chrześcijańskiego świata zachodniego z kulturą chińską, dokonujący się na płaszczyźnie naukowej i religijnej.

Tytuł książki: *Historia polsko-chińskich kontaktów kulturowych w XVII wieku – na przykładzie misji jezuickich* odzwierciedla dynamiczny charakter tego procesu, ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką odegrali w nim polscy jezuita. Ich udział w otwieraniu kolejnych bram hermetycznej chińskiej kultury wart jest docenienia i upamiętnienia. Tym bardziej, że wciąż są mało znani. Niniejsza praca ma ambicję zmienić ten stan rzeczy, przywracając im zasłużone miejsce w historii misyjnych i kulturowych kontaktów z Orientem. Biografie misjonarzy, ich studia, prace, trudności, aspekty formacyjno-zakonne, osiągnięcia życiowe przedstawione zostały w porządku chronologicznym i udokumentowane stosownymi odniesieniami zarówno do polskiej, jak i obcej literatury przedmiotu.

Szeroki wachlarz zainteresowań i dorobek omawianych jezuitów zebrane zostały w poszczególnych rozdziałach tematycznych, w których próbuje się pokazać, jak oni rozumieli kulturę chińską, z językiem i mentalnością diametralnie odmiennymi od naszej. Ostatni rozdział jest swoistym *aggiornamento* i koncentruje uwagę na dialogu międzykulturowym jako obszarze nadziei w spotkaniu Zachodu ze Wschodem i Wschodu z Zachodem. W tym miejscu warto zaznaczyć, że trudno zgodzić się z tezą Samuela P. Huntingtona (*Clash of Civilizations*), mającą stanowić jedyny model spotkania kultury Wschodu i Zachodu. W charakterze propozycji badawczych mało przekonujące są zarówno postmodernistyczny relatywizm, jak i fundamentalny ekсклюzywizm, ponieważ nie wnoszą one żadnych kulturowych wartości pozytywnych. Jako racjonalne rozwiązanie jawi się nam w globalnym kontekście – o którym pisze Bassam Tibi – opcja dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego.

Większa część pracy autora powstała w oparciu o zasady analizy źródłowej wypracowane na gruncie hermeneutyki. Krytyczna analiza zebranych materiałów pozwoliła dokonać mu pełnej interpretacji dorobku wybitnych misjonarzy, pozwoliła również wskazać błędne odczytania ich spuścizny odnalezione w pismach wcześniejszych badaczy oraz skorygować niewłaściwe datowanie, z którym czasami można spotkać się w literaturze przedmiotu. Wszystko to miało służyć ukazaniu bogactwa dialogujących kultur i prowadzić do syntetyzujących wniosków.

Całość literatury przedmiotu została podana w przypisach umieszczonych w pięciu rozdziałach, uzupełnionych siedmiojęzyczną bibliografią (s. 364-405), także w języku chińskim i łacińskim. Pracę dopełnia streszczenie w języku angielskim oraz aneks ukazujący drobiazgowość badań i oddający ich wiarygodność historiograficzną.

Bogdan Lisiak SJ